

0 MARULIĆEVU AUTORSTVU DJELA
ŽIVOT SV. IVANA KARSTITELJA

Mladen Parlov

UDK: 821.163.42.09 Marulić, M.
Izvorni znanstveni rad

Mladen Parlov
Teološki fakultet
Split

0. UVOD

U nizu *Opera omnia Marci Maruli* očekuje se jedan svezak posvećen Marulićevoj prozi na hrvatskom jeziku. Koliko se sada zna, u taj će svezak ući prozni uvodi *Juditinih* pjevanja te dvije poslanice Katarini Obirtić i Oficij Blažene Dive Marije. Vjerojatno će u svezak ući i *Život sv. Ivana Karstitelja*. Ostala prozna, dosad još uvijek neatribuirana djela, osobito iz Lucićeve *Vartla* te iz *Firentinskog zbornika*, koje neki autori pripisuju Maruliću, još uvijek čekaju konačnu atribuciju.

Život sv. Ivana Karstitelja, koji se nalazi u *Firentinskom zborniku* te, u kraćoj verziji, u *Vartlu*, neki autori¹ pripisuju Maruliću, dok drugi,² osporavajući

¹ Usp. J. B a d a l i ć, *Marulićevi hrvatski autografi u arhivu Jugoslavenske akademije, Filologija, br. 1*, Zagreb 1957, str. 37-57; C. V e r d i a n i, *O Marulićevu autorstvu Firentinskog zbornika*, Čakavski sabor, Split 1973, str. 47-59; M. T o m a s o v i ć, *Marko Marulić Marul, Monografija*, Erasmus-Književni krug-Marulianum, Zagreb-Split, 1999, str. 257-258.

² Usp. M. M o g u š, »Je li Marulić autor Firentinskog zbornika?«, u: *Radovi Zavoda za slav. filologiju*, 14, Zagreb 1976, str. 46-51; D. M a l i ć, »O Verdijanijevu pristupu Firentinskom zborniku«, u: *Forum XV (1976) 9*, str. 401-424. Doduše autori ne raspravljaju isključivo o *Životu Ivana Karstitelja*, nego o autorstvu cjelokupnog Zbornika, premda će D. Malić izričito negirati Marulićevo autorstvo i *Života sv. Ivana Karstitelja* (str. 424).

Marulićevo autorstvo *Firentinskog zbornika*, uključivo mu osporavaju i autorstvo *Života sv. Ivana Karstitelja*. Prema Verdianiju, *Firentinski zbornik*, a time i *Život sv. Ivana Karstitelja*, nastao bi najvjerojatnije u posljednjim desetljećima 15 st.³

Uvjerljivima se čine dokazi koje je u prilog Marulićeva autorstva *Života* iznio Verdiani, a uvjerljivi su i dokazi koje u svojoj monografiji donosi Tomasović. Ti se dokazi uglavnom temelje na stihovima koji su prisutni u životopisu Ivana Krstitelja, a koji se susreću u drugim Marulićevim djelima ili stilski upućuju na druge njegove stihove. Tim se dokazima može opravdano prigovoriti da nije nemoguće i da ih je neki drugi autor preuzeo od Marulića ili od zajedničkog predloška te ih uvrstio u svoje djelo.⁴ Premda snažni, ovi se dokazi ne čine dostatni da bi se bez pridržaja autorstvo spomenutog životopisa pripisalo »ocu hrvatske književnosti«.

Naša je nakana ovim radom pomoći rasvjetljivanju atribucije *Života sv. Ivana Karstitelja*, za koji, recimo to odmah na početku, smatramo da ga je ipak napisao Marko Marulić. U procesu atribucije nekoga djela držimo da nije dostatna samo jezična analiza (zbog faktora prepisivača!) niti inače nesigurni metrički kriteriji. Njima je potrebno dodati kriterije okrenute nutarnjoj kritici teksta, po kojima se utvrđuje stil autora, njegov način izražavanja i misaona osobitost, a što se utvrđuje preko analize sadržaja (duhovnog, teološkog, književnog itd.) dotičnog spisa. Najsigurniji put u ovakvu pristupu druga su djela istog autora, odnosno tumačenje jednog autora njegovim vlastitim djelima. Stoga ćemo i mi svoju hipotezu o Marulićevu autorstvu starohrvatskog spisa *Život sv. Ivana Karstitelja* potkrijepiti analizom raznih teoloških i biografsko-hagiografskih elemenata Krstiteljeva životopisa te usporedbom istih u drugim, latinskim i hrvatskim, Marulićevim djelima. Drugim riječima, nastojat ćemo ukazati na neke misli, izreke, rečenice i teološke ideje iz *Života sv. Ivana Karstitelja*, koji se u gotovo istovjetnom obliku nalaze u drugim Marulićevim djelima. Ta je podudarnost, po našem sudu, kako ćemo vidjeti, prevelika a da bi bila slučajna.

1. NEKOLIKO PRETHODNIH NAPOMENA

Ono što sigurno znamo jest činjenica da je Marulić svojoj sestri Biri, redovnici benediktinki u Splitu, i njenim susestrama napisao više djela nabožnog karaktera. U *Oporuci* Marulić određuje sestri Biri, benediktinki, »*libellum meum cum picturis historiae evangelicae manu mea compositum*«. ⁵ Marulićev životopisac Franjo

³ Na temelju vrste papira Verdiani zaključuje da se radi o rukopisu nastalu u razdoblju između posljednjih desetljeća 15. i prvih 16. stoljeća, a »svi ostali datumi (Katalog Ashburnham; datum na ex-librisu, o.m.) navode datiranje u posljednje decenije XV st.« (C. V e r d i a n i, nav. dj., str. 13)

⁴ Upravo je ovo prigovor D. Malić (usp. nav. dj., str. 423-424).

⁵ P. K o l e n d i ć, *Oporuka Marka Marulića*, Split 1924, str. 12.

Božićević (*Franciscus Natalis*) navodi da je Marko svojoj sestri Biri napisao razne poslanice na narodnom, hrvatskom jeziku.⁶

U vremenu kada je knjiga predstavljala pravo bogastvo i kada »duvne svetog Benedikta« uglavnom nisu znale latinski, Marulić svojom rukom piše splitskim dumnama nabožne tekstove. Nikakvo čudo da su splitske benediktinke te nabožne tekstove prepisivale ili dale prepisati te ih slale drugim sestrama, primjerice onima u Trogiru. Lucićev je *Vartal* 1854. Kukuljević pronašao upravo u samostanu sestara benediktinki u Trogiru. Petar Lucić sastavlja svoj *Vartal* »negdje od 1573. do 1595, a možda i duže«. ⁷ Drugim riječima, Lucić počinje sastavljati *Vartal* ni 50 godina poslije Marulićeve smrti. Nije li moguće da je većinu »materijala« pronašao u tom istom samostanu te da je možda od sestara, po usmenoj predaji, čuo tko je autor najvećeg broja ili barem jednog dijela tih spisa, odnosno da je dio tih spisa napisao Marko Marulić, brat njihove duvne u Splitu? Marulić je, što nije zanemarivo, umro na glasu svetosti. Ta je činjenica svim njegovim spisima dala dodatnu težinu. Nije li možda upravo zbog toga Lucić na kraju zbornika napisao:

*Marul ča je složil, komu Bog pokoj daj
(I) mene s njime združil u vikuvičnji raj?*⁸

Naravno da je, u razmaku od preko dvadesetak godina, koliko je sastavljao/ sakupljao *Vartal*, Lucić mogao naići na brojne druge spise (listine, rukopise) te ih pridruživao već prikupljenoj građi, o čemu svjedoče stariji listovi uklopljeni u rukopis, iz čega je, primjerice, J. Badalić i zaključio da je jedan od takvih uklopljenih starijih spisa Marulićev autograf, a što je poslije opovrgnuto.⁹ No, teško da ćemo ikada saznati gdje je i koliko pojedinih rukopisa Lucić našao i prepisao.

Od dvije verzije *Života*, ona u *Firentinskom zborniku* duža je od Lucićeve te Verdiani pretpostavlja da je verzija iz *Vartla* nastala na temelju *Firentinskog zbornika* ili zajedničkog još starijeg predloška, tj. izvornika.¹⁰ U našem radu mi ćemo se služiti verzijom iz *Firentinskog zbornika*.

Život sv. Ivana Karstitelja opsegom je nevelik tekst. Radi se o 13 rukopisom potpuno ispisanih listova formata 21x15 cm.¹¹ Tekst se može podijeliti u tri dijela. Prvi dio (str. 119-131 Verdianijeva izdanja) govori o događajima vezanim za

⁶ Usp. F. B o ž i ć e v i ć, *Vita Marci Maruli*, u: D. Farlati, *Illiricum Sacrum III*, Venetiis 1765, fol. 433: »*Apud quam (sororem Biram)... epistolae vernaculo sermone et manu ipsius Marci conscriptae apparent...*«

⁷ N. K o l u m b i ć, »Trogirski 'Vartal' i njegov sastavljač Petar L u c i ć«, u: P. Lucić, *Vartal*, Književni krug, Split 1990, str. 11.

⁸ P. L u c i ć, nav. dj., str. 623.

⁹ Usp. Z. K o l u n d ž i ć – Ž. S a b o l, *Problematika autografa M. Marulića*, separat iz knjige *Ta rič hrvacka*, sv. 2, Zagreb 1979.

¹⁰ Usp. C. V e r d i a n i, nav. dj., str. 47.

¹¹ Više o opisu *Firentinskog zbornika*, u kojem je i *Život sv. Ivana Karstitelja* na f. 7r do 20v vidi: C. V e r d i a n i, nav. dj., str. 47.

čudesno rođenje Ivana Krstitelja te za Marijin pohod Elizabeti. Velik dio ovog prvog dijela teksta u *Firentinskom zborniku* zauzima tumačenje Marijina hvalospjeva *Veliča*, kojeg nema u *Vartlu*. Drugi dio (str. 131-138) govori o odlasku Ivana Krstitelja u pustinju. Budući da mu nedostaje svetopisamskih podataka o ovom razdoblju života Kristova Preteče, autor u tekst ubacuje četiri pjesme (10 + 28 + 20 dvostrukorimovanih dvanaesteraca te 6 jednostavno rimovanih dvanaesteraca /ukupno 64 stiha/) te tumačenje Ivanova budućeg poslanja u odnosu na Isusa Krista. U *Firentinskom se zborniku* navodi da je Ivan Krstitelj otišao u pustinju s pet godina (*Vartal* navodi sa sedam). Treći dio (str. 138-146) posvećen je Ivanovu javnom djelovanju, tj. njegovu poslanju pripreme na Kristov dolazak. Verzija iz *Vartla* završava Ivanovim pozivom na pokoru, dok se verzija iz *Firentinskog zbornika* nastavlja Ivanovim bacanjem u tamnicu i smrću.

Sadržajno *Život sv. Ivana Krstitelja* u biti je biblijsko-teološka meditacija o životu i poslanju Ivana Krstitelja, Kristova Preteče. S obzirom na samu osobu i poslanje Preteče tekst uglavnom slijedi evanđeoske izvještaje, uz kratke meditativno-pjesničke dodatke koji se oslanjaju na svetopisamski predložak. Tekstu su dodane i meditacije vezane za, primjerice, BD Mariju ili kratki umetci duhovno-asketskog sadržaja koji potiču naslovnike (sestru redovnicu i druge redovnice) na dublji kršćanski život, obilježen askezom i predanjem Bogu.

Autor *Života sv. Ivana Krstitelja* bez sumnje je izvanredno obrazovana osoba. Dobro poznaje Sveto pismo, donosi gotovo sve svetopisamske navode koji spominju Krstitelja, uz mnoštvo drugih biblijskih citata iz Staroga i Novoga zavjeta. Starozavjetne navode na alegorijski način tumači i primjenjuje bilo na lik i poslanje Preteče bilo na Isusa Krista. Biblijske navode donosi najprije na latinskom, a potom ih doslovno ili s tumačenjem prevodi na hrvatski. Uz Sveto pismo na nekoliko mjesta autor donosi navode crkvenih otaca (Jeronima, Bernarda), što također svjedoči njegovu erudiciju. Stil pisanja, misli, didaktički postupak, način upotrebe Svetoga pisma na prvi pogled upućuju na Marka Marulića. No, prvi dojam nije dovoljan da bi se zaključilo na njegovo autorstvo. Stoga prijedimo na iznošenje dokaza.

2. DOKAZI U PRILOG MARULIĆEVA AUTORSTVA

2.1. Biografsko-hagiografski dokazi

U svojem *Repertoriju* Marulić 68 puta donosi svetopisamske navode koji se odnose na Ivana Krstitelja. U biti donosi sve novozavjetne retke u kojima se spominje Kristov Preteča. U drugoj *Proročkoj* knjizi djela *De humilitate et gloria Christi* Ivanu Krstitelju je posvetio posebno poglavlje, a osim tog poglavlja spominje ga još 17 puta. U *Evandelistaru* ga spominje dvadesetak, a u *Instituciji* 12 puta. Navedeni podatci svjedoče koliko su lik i poslanje Ivana Krstitelja privukli Marulićevu pozornost. No to nam još ništa ne kaže o Marulićevu autorstvu *Života sv. Ivana Krstitelja*.

U *Životu sv. Ivana Karstitelja*, uz Kristova Preteču, spominju se i drugi likovi iz povijesti spasenja kojima autor potkrepljuje svoje tvrdnje, primjerice, o oholosti, poniznosti, ljubavi itd. Tako, primjerice, u tumačenju Marijina hvalospjeva *Veliča*, kao primjere za grijeh oholosti navodi primjere Lucifera, Adama, Senheriba, Šaula i Nabukodonozora. Iste primjere, premda ne po istome redu i na istome mjestu, nalazimo u drugim Marulićevim djelima, osobito u *Evandelistaru*. No način na koji opisuje pojedine primjere previše je sličan a da bi bio slučajan, a i sam postupak je marulićevski. Naime, nakon što se opiše pojedina krepost, odmah se opisuje i njoj suprotan porok i obratno. Navedimo dva primjera za porok oholosti.¹² Prvi primjer odnosi se na kralja Sanheriba, a autor *Života* i Marulić preuzimaju ga iz starozavjetne Druge knjige o Kraljevima (usp. 2 Kr 19,35-36):

»bog potishe i uarse dolicha . suih chise usoholisse nanebu goricha: ...
 bog pogubi chraglia senacheribu uoyschu sfu yednu noh sto i
 osamdeset i pet tisuh . i napochon sinimu glavuu od sichosse za ciha
 oholasty...«¹³

Sličan govor o oholosti kralja Sanheriba i o kazni za oholost nalazimo u *Evandelistaru*, i to u poglavlju *Kolika zla rađa oholost*:

»Nitko se također ne oholi protiv Boga a da za to ne bude kažnjen. I doista, kad je asirski kralj Sanherib... izrekao hule na Boga Izraelova... Pobivši veći dio asirske vojske, anđeo je Gospodnji prisilio kralja da se s preostalima vrati u Ninivu. A kad je stigao tamo, pao je od ruke svojih vlastitih sinova.«¹⁴

Sljedeći primjer odnosi se na kralja Nabukodonozora, a preuzet je iz knjige proroka Daniela (usp. *Dan* 4,1-30; osobito reci: 22.29.30):

»Chragl nabuchodonsor pogubi pamet i prognan bi ischragleustua te xiuino trauu grizissechacho uuol.«¹⁵

Isti primjer donosi Marulić u četvrtoj knjizi *Institucije* u poglavlju *O pokajanju za grijehe - starozavjetni primjeri*:

»Tukući neobuzdanu oholost kralja Nabukodonozora, **Bog ga je izagnao iz kraljevstva i oduzeo mu pamet** tako da je u pustoši, daleko

¹² Radi se o tumačenju sljedećih redaka hvalospjeva *Veliča*, kojeg nema u verziji iz *Vartla*:

Spristolya usuisenih . potishe dolicha
Vsuuissi humiglenih . sfarh nebes goricha (usp. *Život*, str. 126).

¹³ *Život*, str. 126.

¹⁴ *Ev* II /VII,2/, poglavlje - *Kolika zla rađa oholost*, str. 267-268. (Svi citati donose se prema ediciji *Sabrana djela Marka Marulića*; prijevod je iz pera B. Glavičića).

¹⁵ *Život*, str. 126.

od ljudskoga društva, sedam godina lunjao s divljim životinjama,
hranio se travom kao govedo...¹⁶

Autor *Života* prosljeđuje tumačenje Marijina hvalospjeva *Veliča* govorom o poniznosti, u kojem je sličnost s Marulićevim govorom o istoj kreposti još očitija. Naime, kao primjere poniznosti autor *Života* navodi Abrahama, Mojsija, Davida, Jeremiju, Ivana Krstitelja, BD Mariju te Isusa:

»Asuachoga chi bu humiglen bog ga usuissi. Vmiglen bi abraam . chi rece dasam prah i lug nistar ne magne gouiritihu gospodinu . za ciha choga umiglenstuaa boga usuuissi zacga ucinj oca od mnosih narodof . tolichoga bog usuuissi dase isus od cholina gneguaa porodi: Vmiglen bi moises chi petchrat rece bogu ya nisam dostoyan bitj uoyuoda od pucha tuuoga . tolichoga bog usuuissi damu uchaza svoy obras . Vmiglen bi david terega bog usuuissi yerga od pastiram chrangle ucinj od suega pucha... Vmiglen bi giuuan charstitegl choga xidouue darsahu za isucharsta a on rece ya nisam isucharst ni nisa isucharsta dostoyan ispostolof izutj i toga isus tolichu usuuissida rece *Inter natos mulierum non surerexit maior ioanne baptista...* Vmiglena bi maria che rece angelu: *Ecce ancilla domini fiat mihi secundum verbum tuum.* Vmiglen bi gospodin isus...¹⁷

Gotovo identičan govor ne samo u redosljedu primjera za poniznost, nego i u sadržaju samoga govora nalazimo u *Evandelistaru*, i to upravo u poglavljima posvećenima kreposti poniznosti:

»Abraham je, govoreći s Bogom, rekao za sebe da je prah i pepeo, pa je blagoslovljen on i njegovo sjeme... Kad mu je Gospod govorio iz grma, Mojsije je licem pao na zemlju, a kad je bio slan faraonu i postavljen za vođu naroda koji je trebao izvesti iz Egipta, izjavljivao je da je nedostojan toga zadatka i ustezao se toga prihvatiti... I David je bio krotak i blag ili, ako ti je draže reći, ponizan...«

»Iznijet ću na vidjelo poniznost Ivana Krstitelja... Kad su ga pitali tko je, Ivan je rekao da nije Mesija, jer se volio poniziti istinom negoli uznijeti lažju... Zato ga je, svjedočeći o njemu, Krist uzvisio, rekavši naime za nj da... 'on onih što ih je žena rodila nitko nije ustao veći od njega'... Ne mogu ipak nikako prijeći šutnjom preko (primjera poniznosti o.m.) Marije, Majke Božje, ni njezina sina, Spasitelja našega...¹⁸

¹⁶ *Inst II /IV,9/, pogl. - O pokajanju za grijeh - starozavjetni primjeri, str. 275.*

¹⁷ *Život, str. 126.*

¹⁸ *Ev II /VI,22/, pogl. - O uzvišenju poniznih u zakonu, str. 253-253; te sljedeće poglavlje /VI,23/: O uzvišenju poniznih u Evanđelju, str. 255-257.*

Nakon što je s nekoliko redaka opisao primjere Marijine poniznosti, Kristovoj poniznosti Marulić posvećuje čitavo sljedeće poglavlje koje nosi naslov *O poniznosti Kristovoj* (VI,24). Identičan sadržaj govora i redosljed primjera kojima se potkrepljuje govor o kreposti poniznosti upućuju na istog autora.

U tumačenju posljednjih redaka Marijina hvalospjeva (*Prihvati Izraela slugu svoga, kako obeća ocima našim: spomenuti se dobrote svoje prema Abrahamu i potomstvu njegovu do vijeka*) autor *Života* se opet spominje Božjeg obećanja Abrahamu (usp. *Post* 22,16-18) tj. da će u njemu biti blagoslovljeni svi narodi:

»*In semine tuo benedicentur omnes gentes: Abraame posimenu tuomu suui narodi hotte bitj blagoslougleni . zac moy sin chohese poroditi od tvoga cholina . pochom hote suui spaseni bitj - chi godi bugu spasenye xelitj i ugnega uirouati.*«¹⁹

Sličan govor nalazimo i kod Marulića:

»(Abraham) je razgovarao s Bogom i postao ocem mnogim narodima. U njegovu se sjemenu, a to je Krist, rađaju svi narodi da bi bili blagoslovljeni, kako je to Bog obećao.«²⁰

Sljedeći likovi koje susrećemo u *Životu sv. Ivana Karstitelja*, a u gotovo istovjetnom izdanju i na stranicama Marulićevih djela, proroci su Ilija i Elizej, a u oba slučaju su preuzeti iz Prve i Druge knjige o kraljevima (usp. 1 *Kr* 17,7-24 - događaj o Iliji; usp. 2 *Kr* 4,8-44, događaji o Elizeju):

»Da uui poglublene diuice i moye drage sestrice nasliduyte dobre i suete xene prau i sueto pismo da blasena xena sunamitcha prigimasse usuoyu chuhu suetoga elisea proroča i dauassemu suachu ric chamo bisse zapotribu . blagouanye i spanye chada suuit od glada mrasse yere tri litta i sest misecj nebisse dasgillo . Prigde trudni sadgni ilacni ilia proroch chubosi udouici cha nimasse ino nego garst mucice i malo ulica u uarcicu od che mucice ucini lacnomu ilij pogacicu . te milostuive i suete sene nasliduyte achose selite ueselitj i radouatj uasda sisucharstom.«²¹

Zajedno združene primjere dvojice starozavjetnih proroka, Ilije i Elizeja — učitelja i učenika — Marulić donosi u svome *Evangelistaru*, i to u poglavlju posvećenu molitvi:

»Na molitve proroka Ilije nebo je dalo kišu i zemlja urod nakon što je tri godine i šest mjeseci bila suša i sve se u poljima osušilo. Taj je isti učinio da je udovica iz Sarfate, koja je oskudijevala u brašnu i

¹⁹ *Život*, str. 127.

²⁰ *Ev* II /VI,2/, - *O zahvalnima Bogu u Starome zavjetu*, str. 194-195.

²¹ *Život*, str. 144-145. Ovaj dio posve nedostaje u verziji iz *Vartla*.

ulju, poslije obilovala time, a njezinu je mrtvu sinu, kad se pomolio, vratio život. Tako je i Elizej, pomolivši se Bogu, s dvadeset ječmenih hljebova nasitio stotinu gladnih ljudi, i to tako da je još dosta preostalo. Zatim je Šunemki koja ga je ugostila, a dugo je bila neplodna, izmolio porod od Gospoda i učinio da joj je dječak, koji se bio rodio, oživio pošto je umro.«²²

Zanimljivo je da u ovom posljednjem slučaju autor *Života sv. Ivana Karstitelja* ne donosi nikakav latinski citat. Vjerojatno navodi primjere prema sjećanju te valjda stoga stavlja Elizeja, učenika, ispred Ilije učitelja (osim ako se ne radi o pogrešci prepisivača!). Primjeri mu služe kako bi »drage sestrice« potaknuo na nasljedovanje primjera svetih žena čiju je dobrotu i ljubav Bog po svojim prorocima nagradio. Istu funkciju imaju primjeri i u *Evandelistaru*, jer ih donosi u poglavlju *O plodnoj molitvi*.

2.2. Teološki dokazi Marulićeva autorstva

Sljedećih nekoliko dokaza Marulićeva autorstva *Života sv. Ivana Karstitelja* nudi nam teologija, dotično teologija krštenja te teologija duhovnosti. Opisujući scenu Kristova krštenja u rijeci Jordanu, autor *Života sv. Ivana Karstitelja* razlaže i učinke sakramenta krštenja te govori o razlici između Ivanova i Kristova krštenja:

»Ja uas charstim uodom: a prigithe zamnom yaci od mene . Chomu nisam dostoyan sluga bitj niga ispostolof uzutj on uas chohe suetim duhom charstitj: Charst giuanof neprashasse clouuichu grisi nimu milost dauasse. Da samo clouuicha uoyasse nacharst isucharstof: Da samo charst isucharstof . clouuichu grisi prasshasse i milost mu bosyu dauuasse. Azato suih chih giuan chartj opetgih isucharst charstj.«²³

Gotovo identičan govor o razlici između Ivanova i Kristova krštenja te o učincima sakramenta krštenja nalazimo u Marulićevu djelu *De humilitate et gloria Christi*, i to u dijelu druge knjige posvećene upravo Ivanu Krstitelju:

»Ali Ivanovo je krštenje bilo nagovještaj Kristova krštenja. 'Ja krstim - rekao je on - vodom. No među vama stoji netko koga vi ne znate. On je onaj koji dolazi poslije mene, ali se rodio prije mene, komu ja nisam dostojan da odriješim remenje na obući'... Kaže za sebe da krsti samo vodom kako ti ne bi mislio da su se njegovim krštenjem opraštali grijesi nego da su se ljudska srca pripremala da prihvate onoga koji je trebao da uzme naše grijeh.«²⁴

²² *Ev I /II,9/*, pogl. - *O plodnoj molitvi*, str. 187-188.

²³ *Život*, str. 139.

²⁴ *De hum.*, str. 177.

Kao dobar teolog Marulić objašnjava razliku između Ivanova i Kristova krštenja. Ivanovo krštenje, ponavlja Marulić poznate tvrdnje teologije krštenja, ne oprašta grijeha, nego je — kao krštenje pokore — priprava na Kristovo krštenje. Kako vidimo, identičan teološki nauk o sakramentu krštenja nalazimo i u *Životu sv. Ivana Krstitelja*. No, treba reći da spomenuti elementi teologije krštenja nisu izvorni Marulićev nauk, nego su opća baština teologije njegova vremena. U teološkom govoru o sakramentu krštenja postojao je i govor o drugim elementima, na primjer o materiji sakramenta krštenja, o potrebi krštenja djece, o potrebi vjere da bi se primilo krštenje, o autorima krštenja itd. Te druge elemente sakramenta krštenja obrađuje i sam Marulić u trećoj knjizi djela *De humilitate et gloria Christi*.²⁵ No, zanimljivo je da u spomenutom poglavlju posvećenu upravo Ivanu Krstitelju donosi gore izrečeni nauk. Čini nam se: nimalo slučajno. Da navedeni odlomci potječu od istog autora, svjedoči i nastavak govora o krštenju u oba citirana odlomka:

»Nas spasitegl bisse cist od fsachoga griha. Azato nimasse potribu charstitjse . da hotise charstitj nechase imj charstimo... Za drugi uzroch nas spasitegl hotise charstitj . necha posuueti uuodu ter nechayoy da chripost danas nacharstu mozi ocistitj od grihov...«²⁶

»Naš je dakle Spasitelj, da bi započeo s pravim krštenjem po sebi, došao k Ivanu te se dao od njega, po svojoj volji, krstiti u Jordanu, ali ne zato da bi se sam očistio, jer u njemu nije bilo ništa nečisto, nego da bi vodi podijelio svojim božanstvom moć očišćenja.«²⁷

Opet nalazimo identično objašnjenje zašto je bilo potrebno da se krsti i Krist, nevin i bezgrešan, a time po sebi nepotreban krštenja. Objašnjenje je preuzeto iz otačke teologije koja je razvila ideju neokaljana Jaganjca koji ne treba očišćenja, nego se daje krstiti kako bi voda zadobila moć posvećivanja.²⁸ Identično objašnjenje u oba autora ne može se objasniti tek pukim preuzimanjem istog otačkog nauka. Kontekst navedenih odlomaka tj. govor o Ivanu Krstitelju svjedoči da je u oba slučaja jedan te isti autor. Naravno da će Marulićev govor o sakramentu krštenja u djelu *De humilitate et gloria Christi*, upravo na otačkoj liniji, biti puno opširniji jer obrađuje krštenje gotovo kao zasebno pitanje. Zato mu i traži figure u Starome zavjetu te obrađuje i druga, gore spomenuta pitanja vezana za sakrament krštenja.²⁹

²⁵ Usp. *De hum.*, str. 335 sl.

²⁶ *Život*, str. 139.

²⁷ *De hum.*, str. 177.

²⁸ Više o krštenju kod Otaca te o otačkom govoru o figurama krštenja u Starome zavjetu, a koje jednim dijelom preuzima i Marulić vidi: J. D a n i é l o u, *Bibbia e liturgia, La teologia biblica dei sacramenti e delle feste secondo i Padri della Chiesa*, Vita e Pensiero, Milano 1965, str. 92-151.

²⁹ Više o sakramentu krštenja u Marulića vidi: M. P a r l o v, *Otajstvo Krista - uzor kršćanskog života prema Marku Maruliću*, Književni krug - *Marulianum*, Split 2001, str. 67-70.

Daljnji dokaz pretpostavljenog Marulićeva autorstva *Života sv. Ivana Karstitelja* nudi nam teologija duhovnosti. Na početku životopisa Kristova Preteče autor, koji *Život sv. Ivana Karstitelja* piše za redovnice, dakle osobe koje su odlučile život provesti u djevičanstvu, navodi jednu misao sv. Jeronima (usput rečeno, Maruliću najdražeg crkvenog oca):

»Suetj hierolim gouuori: *in carne praeter carnem uiuere non est humanum sed angelicum*: Bitj clouich ane cinitj i ne poxelitj pohlep ni dilo clouicascho siuglenye yest angelscho a ne clouicascho. Juan cignase xiut angelschi od choga dobrotam uassim tumacit chohu xiut negof za utihu dusse tuoye za rucnice isucharstouua.«³⁰

Rečenicu istog sadržaja i u gotovo istom obliku, bez spominjanja sv. Jeronima, nalazimo u Marulićevu *Evandelistaru*, i to upravo u poglavlju *O djevičanstvu*, napisanu za one koji žele živjeti djevičanskim životom:

»Biti djevicom nadilazi prirodu i uobičajen život. To je nešto prije anđeosko negoli ljudsko... Ta, za što bismo mogli vjerovati da nije dostupno gore u domovini onima koji nisu bili dostupni nijednoj ružnoj želji dok su boravili ovdje u tuđini i koji su doživotno živjeli u tijelu mimo tijela (*in carne praeter carnem* o.m.) kako bi se većma svidjeli Bogu?«³¹

Među primjerima kojima potkrepljuje svoj govor o djevičanstvu Marulić navodi i primjer sv. Ivana Krstitelja.³² I u ovom slučaju identičnost govora, temeljna ideja, autoritet na kojeg se oslanjaju kao i kontekst govora upućuje na jednog te istog autora. Inače, djevičanstvo je jedna od omiljenijih Marulićevih tema koju naš humanist razvija upravo na nauku sv. Jeronima i to u pogledu nagrade u životu vječnome.³³

Sljedeći dokaz koji nam nudi teologija duhovnosti govor je o pet osjetila. Marulić ga također preuzima od velikog Dalmatinca, a razvija na nekoliko poglavlja četvrte knjige *Evandelistara* (pog. 19-24). Sv. Jeronim, u spisu *Adversus Jovinianum*, piše da preko pet osjetila, kao kroz prozore, poroci ulaze u dušu.³⁴ Parafrazirajući navedenu Jeronimovu rečenicu, Marulić započinje govor o pet osjetila: »Naša (su) osjetila putovi kojima obično prodire unutra ono što kvari dobro duše«,³⁵ što potom opširno razvija u sljedećih pet poglavlja, posvećujući svakom

³⁰ *Život*, str. 121. Navedena rečenica o životu u tijelu mimo tijela preuzeta je iz: *Epistola IX. Ad Paulam et Eustochium, De assumptione beatae Mariae Virginis*, koja se pripisuje sv. Jeronimu (usp. PL 30,126).

³¹ *Ev II /V,2/*, pogl. - *O djevičanstvu*, str. 112-113.

³² Usp. *Ev II /V,2/*, str. 113.

³³ Više o tome vidi: M. P a r l o v, nav. dj., str. 209.

³⁴ Usp. *Adversus Jovinianum II,8*, u: PL 23,310: »Per quinque sensus, quasi per quasdem fenestras, vitiorum ad animam introitus est«.

³⁵ *Ev II /IV,19/*, str. 94.

osjetilu po jedno poglavlje. Autor *Života sv. Ivana Karstitelja* piše da je Ivan otišao u pustinju »zac clouich stoyehi sgliudmi truye suoja ohuhenya«, a Ivan je svoja trebao očuvati čistima jer je imao Sina Božjega gledati, glas Oca nebeskoga slušati, rukama Isusa Krista doticati itd.³⁶ Ukratko, trebao je čistima očuvati svojih pet osjetila jer je trebao biti u dodiru sa Sinom Božjim. Sličan govor o pet »ćućenja tila našega« nalazimo i u drugoj poslanici Katarini Obirtića.³⁷ Na kraju Krstiteljeva životopisa autor veliča Ivana jer je svoja osjetila očuvao čistima.³⁸ Paralelu tom tekstu nalazimo u djelu *De humilitate et gloria Christi*, u govoru o Kristu raspotome koji je trpio u svim svojim osjetilima kako bi ozdravio čitava čovjeka.³⁹ Premda u usporedbi govora o »pet ćućenja tila našega« između *Života sv. Ivana Karstitelja* i drugih Marulićevih djela ne nalazimo istovjetne rečenice kao u gore iznesenim primjerima, ipak je očita istovjetnost temeljne ideje preuzete od sv. Jeronima, što opet, držimo, upućuje na istog autora.

Daljnji dokaz iz teologije duhovnosti bio bi govor o dva puta: putu milosrđa kojim Bog dolazi k čovjeku i putu pokore kojim se čovjek vraća k Bogu.⁴⁰ Ono što je autor *Života sv. Ivana Karstitelja* opisao uklatko Marulić opširnije razrađuje u nekoliko poglavlja *Evandelistara*.⁴¹ Naime, u spomenutim poglavljima opširnije se razrađuje sama ideja dva puta, no nedostaju rečenice i izrazi koji bi bili istovjetni onima iz *Života sv. Ivana Karstitelja*. No, držim kako je i navedeno dostatno da se zaključi da su navedene podudarnosti prevelike a da bi bile slučajne.

³⁶ Usp. *Život*, str. 131-132: »Oci tashadi gledayuhi . Vssi neciste i nepodobne rici sslissayuhi . Usta zlobno i necisto govoreci . Ruche nozloih prostirayuhi...«

³⁷ Usp. F. F a n c e v, »Dvije poslanice Marka Pecinića (Marulića) benediktinki Katarini Obirtića«, u: *Grada za povijest književnosti Hrvatske*, JAZU, knjiga XIII, Zagreb 1938, str. 190-191.

³⁸ Usp. *Život*, str. 145-146: »O suueta glauuo uchoy bihu oni suetj oci choyi uidisse suetj duh uprilichu od golubice suarhu glauue isusouue . O blasena glauuo uchoy bisse ussi choi slissasse glas oca nebeschoga nanebesih . O slauna glauuo uchoy bijssse nos chi tolichrat sslissa lipo i ugodno mirisanje chriposti isucharstouuih . O cestita glauuo uchoy bihu ona slauna usta choya tolikrat ucinisise suidocastuuu gistino od isucharsta . cha uehechrat pripouidasse grisnichom pochoru grisnichom obitayuhi chragleustuo nebescho . O slaune i ciste ruche choye uchazascte cistoga yanyac isucharsta ustmi slaunimi spouidayuhi *Ecce agnus dej* . Euuo yanyac bosyi...« (*Život*, str. 145-146)

³⁹ Usp. *De hum.*, str. 145: »(Krist) se podvrgao smrti kad ni prije smrti nijedno osjetilo njegova tijela nije bilo pošteđeno boli kažnjavanja. Vid su mu vrijeđali postupci i kretnje bezbožnih Židova, pogrde sluh, zaudaranje krvi na mjestu na kojem su običavali pogubljevati osuđeničke njuh, pijeње žuči i octa okus, a opip koji pripada cijelomu tijelu - šibanje bičevima, bodenje trnjem, udaranje pljusaka, gadost ispljuvaka i pribijanje čavlina.«

⁴⁰ Usp. *Život*, str. 130.

⁴¹ Radi se o nekoliko poglavlja druge knjige *Evandelistara: O pokajanju za grijeh; Kakvo treba da bude pokajanje; O tvrdokornosti onih koji ne pristupaju pokajanju; Bodrenje očajnika; O ispovijesti grijeha.*

3. O MOGUĆEM PREDLOŠKU I DRUGIM ZANIMLJIVOSTIMA

Uspoređujući *Život sv. Ivana Krstitelja* s istoimenim djelom D. Cavalke,⁴² C. Verdiani opravdano zaključuje da Cavalkino djelo nije poslužilo kao izravan model *Životu* premda postoje neke sličnosti.⁴³ Neke male sličnosti u tekstu su neminovne jer im je isti objekt koji izlažu te se i jedan i drugi tekst oslanjaju na evanđeoske izvještaje tj. od njih polaze. Autor *Života* navodi i poštuje evanđeoske izvještaje, dopušta im da govore, a njegove interpolacije samo pojačavaju govor i poruku samog teksta. To je Marulićeva uobičajena metoda u korištenju i tumačenju Svetoga pisma.⁴⁴ U Cavalkinu pak tekstu nalazimo umetnute scene koje se uopće ne nalaze u evanđeoskim izvještajima, nego su plod apokrifnih izvještaja, pučke pobožnosti ili pak mašte samog autora. Zato je njegova verzija puno opširnija od *Života*. Čini mi se da *Život* tek slijedi trostruku podjelu života sv. Ivana Krstitelja, a koja je uostalom uočljiva i u evanđeoskim izvještajima: od začeca do pete godine života, vrijeme provedeno u pustinji te javno djelovanje. Jedini podatak koji autor *Života* ne nalazi u evanđeoskim izvještajima, nego ga preuzima iz Cavalkina djela ili iz kakvog drugog zajedničkog izvora jest da je Ivan Krstitelj s pet godina otišao u pustinju.⁴⁵

Na drugi mogući predložak *Života sv. Ivana Krstitelja* upućuje N. Kolumbić, priređivač *Vartla*, oprezno navodeći da postoje određene podudarnosti između *Života* i legende o rođenju Ivana Krstitelja, što ju je zapisao Jakov iz Varazze (de Voragine) u svojoj *Zlatnoj legendi*.⁴⁶ No, te su podudarnosti premalene da bi Voragineov spis poslužio kao predložak *Životu*. Naime, u spisu Jakova iz Varazze opisuju se veličine i slave Ivana Krstitelja te se u prilog tome navode mišljenja raznih crkvenih otaca i autoriteta (Beda, Ambrozije, Ivan Zlatousti, Bernard, Augustin itd.). Stilski i sadržajno spis je sasvim drugačiji od *Života sv. Ivana Krstitelja*.⁴⁷

⁴² D. Cavalca (1270.-1343.) sastavio je životopise brojnih svetaca. U stvari velikim dijelom radi se o prikupljenim legendama o životima svetaca. Djelo je imalo velikog utjecaja na umjetnost i na pučku pobožnost. I Marulić ga je imao u svojoj biblioteci (*Vitae sanctorum ac sanctarum*). Kako rekospo, puno je opširnije od hrvatskog *Života sv. Ivana Krstitelja*.

⁴³ Usp. C. Verdiani, nav. dj., str. 49.

⁴⁴ Više o Svetome pismu u Marulićevim djelima vidi: M. Parl o v, »Uloga Svetoga Pisma u duhovnosti Marka Marulića«, u: *U križu je spas, Zbornik u čast nadbiskupa-metropolita mons. Ante Jurića*, CuS, Split 1997, str. 267-280.

⁴⁵ Usp. D. Cavalca, *Vite de' santi padri*, Trieste 1858, str. 409. *Život*, str. 131. Verzija iz *Vartla* kaže da je Ivan imao sedam godina (usp. *Vartal*, str. 469). Inače u apokrifima (*Jakovljevo protoevanđelje, O Spasiteljevu djetinjstvu*) nalazimo podatak da je Elizabeta sklonila Ivana u pustinju da ga Herod ne ubije. No, ne nalazimo podatak da bi Ivan u petoj godini otišao u pustinju (usp. *Apocriphi del Nuovo Testamento*, a cura di Luigi Moraldi, TEA, Torino 1991, str. 69-87; 115-150).

⁴⁶ Usp. N. Kolumbić, nav. dj., str. 796.

⁴⁷ Usp. J. de Voragine, *La Légende Dorée I*, GF-Flammarion, Paris 1967. Spis *La nativité de saint Jean-Baptiste* (str. 401-410) primjerice govori da je Gospodinov Preteča bio obdaren s devet osobitih povlastica te ih se potom opisuje (str. 403-404). Potom, citirajući sv. Ambrozija, navodi se pet uzroka Ivanove slave (str. 404-405); pozivanjem na

Kako smo već rekli, sadržajno je *Život* spis poučno-didaktična karaktera što je upućen sestri redovnici i drugim redovnicama koje se žele potaknuti da nasljeđuju primjer života i svetosti Kristova Preteče. Sadržajno slijedi evanđeoske izvještaje, osobito Lukino evanđelje, sa čestim pozivanjem i na druge odgovarajuće svetopisamske tekstove, posebno starozavjetne navode koje onda tumači kao figure, tipove novozavjetnih događaja. Rijetko, tek nekoliko puta, navodi crkvene oce (Jeronima, Bernarda i Ambrozija). Ovog posljednjeg ne spominje izričito, nego navodi dva stiha iz jednog od Ambrozijevih himana, i to u kontekstu govora o susretu Marije i Elizabete.⁴⁸ Radi se o himnu *In nocte natalis Domini*, poznatu i pod imenom *Intende, qui regis Israel* posvećenu, kako i sam naslov kaže, Kristovu rođenju. Poznato je da je sv. Ambrozije autor više crkvenih himana koji su i danas prisutni u liturgiji časova.⁴⁹ Pet njegovih himana (*Aeterne rerum conditor, Iam lucis orto sidere, Splendor paternae gloriae, Aurora caelum purpurat, Aeterna Christi munera*) nalazimo u posttridentskoj obnovljenoj liturgiji časova.⁵⁰ Nisam uspio provjeriti je li himan *In nocte natalis Domini* bio prisutan u predtridentskoj božićnoj liturgiji, odnosno u liturgiji časova. No, činjenica da se stih tog himna koristi u proznom djelu, svjedoči da je autor *Života* duboko prožet sadržajem Ambrozijevih (liturgijskih) himana. Poznato je uostalom da je i sam Marulić vrlo cijenio velikog zapadnog Patrijarha kome je i stihove posvetio.⁵¹

4. ZAKLJUČAK

Ako bi se dokazima (sličnost versifikacije i preuzimanje stihova) kojima Verdiani i Tomasović potkrepljuju Marulićevo autorstvo *Života sv. Ivana Karstitelja* moglo prigovoriti da ih je i neki drugi autor mogao uvrstiti u svoje djelo, čini nam se da su pokazane sličnosti između dijelova *Života* i drugih

Zlatoustog opisuju se devet svjedočanstava Ivanove svetosti (str. 405-406); potom se opisuju milosti koje su mu udijeljene od začeca do smrti (str. 406-407); Ivan je slavan osobito zbog svoga propovijedanja (str. 407-408) itd.

⁴⁸ Usp. *Život*, str. 123. Sv. Luka ovako opisuje susret Elizabete i Marije: »Usta Marija i pohiti u Gorje, u grad Judin. Uđe u Zaharijinu kuću i pozdravi Elizabetu. Čim Elizabeta začu Marijin pozdrav, zaigra joj čedo u utrobi. I napuni se Elizabeta Duha Svetoga i povika iz svega glasa: 'Blagoslovljena ti među ženama i blagoslovljen plod utrobe tvoje!'« (*Lk* 1,39-42). Autor *Života* Elizabetine riječi navodi na sljedeći način: »Blagoslovglienas i t j meu xenam j zac suacha xena grihom zacne . da ti sama pres griha istocnoga sincha zaca . yerega zaca ne po simenu clouicanschomu nego po chripostj duha sueta: *non ex uirili semine sed mistico spiramine*« (*Život*, str. 123).

⁴⁹ Nije do kraja razjašnjeno Ambrozijevo autorstvo nekih crkvenih himana. Neki smatraju da je autor 9, drugi 14, treći 18 himana itd. (Više o tome vidi: B. A l t a n e r, *Patrologia*, Marietti, Roma 1983, str. 396.)

⁵⁰ Usp. *BREVIARIUM ROMANUM*, Ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini, Venetiis, apud Cieras, 1568.

⁵¹ Usp. M. Š r e p e l, »Marulićeve latinske pjesme«, u: *Građa za povijest književnosti Hrvatske*, JAZU, Knjiga 2, Zagreb 1899; Pjesma *De quatuor Ecclesiae Doctoribus*, str. 28-31; dio posvećen sv. Ambroziju (*Ambrosius*) na str. 30.

Marulićevih djela prevelike da bi bile slučajne ili da bi ih neki drugi autor baš na taj način uvrstio u svoje djelo. Naime, pretpostavka da je *Firentinski zbornik* nastao koncem 15. st., vodi do zaključka da je *Život sv. Ivana Karstitelja* napisan prije nego što su objavljena Marulićeva latinska djela. Čak ako bismo prihvatili tvrdnje P. Runje o ranijim, do sada nepoznatim izdanjima Marulićevih djela,⁵² osobito *Evandelistara*, teško je zamislivo da bi se neki drugi autor poslužio navedenim mislima na gore izneseni način. Još je manje vjerojatno da bi se sam Marulić, u svojoj širokoj erudiciji i poznavanju profanog i sakralnog, poslužio mislima iz nepoznatog životopisa Kristova Preteče te ih uvrstio u svoja latinska djela. Mislim da bi se ovdje mogla primijeniti jedna evanđeoska rečenica, naime da »iz obilja srca usta govore!« (usp. *Lk* 6,45) Autor je *Života* — držim da je to Marulić — natopljen Božjom riječju. On izvanredno poznaje Sveto pismo, ono mu je svakodnevna hrana. Nije nimalo neobično ako »iz obilja srca svojega« u raznim djelima upotrijebi iste primjere, iste dokaze, iste misli, čak i bez potrebe da prepisuje iz jednog djela u drugo. Čini nam se da izneseni podatci, biografsko-hagiografski a još više teološki, svjedoče da je Marulić autor *Života sv. Ivana Karstitelja*. Ako su izneseni dokazi dostatni — a držim da jesu — da se Maruliću pripiše autorstvo *Života sv. Ivana Karstitelja*, tada je *opus* »oca hrvatske književnosti« bogatiji ne samo za jedno prozno djelo pisano na hrvatskom jeziku, nego i za nemali broj stihova (u *Životu* ih je ukupno 134!). Određene poteškoće, osobito filološke naravi, ostaju i dalje te su gotovo nepremostive dok se ne pronađe izvorni tekst, odnosno autograf, jer je teško reći koji su izrazi izvorno autorovi, a što je dodala/izmijenila ruka prepisivača (a razlike su tako očite već na primjeru verzija *Života* u *Vartlu* i u *Firentinskom zborniku*).

⁵² Usp. P. R u n j e, »Inkunabule Marka Marulića«, u: *Marulić* 25 (1992) 4, str. 476-479; isti, »Evandelistar Marka Marulića — Inkunabule«, u: *Marulić* 26 (1993) 1, str. 58-62; isti, »O ranim, nepoznatim izdanjima 'Institucije' Marka Marulića«, u: *Marulić* 25 (1992) 6, str. 705-709.